

ESHITISH FAOLIYATI ZAIF BOLALAR VA ULARNING KORREKSION-REABILITSION YO‘LLARI

M. R. Po‘latxo‘jayeva,
Dotsenti Nizomiy nomidagi TDPU

Abdullaeva S.

2-kurs logopediya yonalishi talabasi

Annotatsiya:

Ushbu maqolada koxlear implantli bolalar bilan reabilitatsion ishlar, korreksion-reabilitatsion ishda ota-onalarning bolada nutqiy idrokni rivojlantirish hamda talaffuzga o‘rgatishning maxsus usul va vositalarini egallashlariga katta e‘tibor qaratilgan. Ota-onalarning ta‘lim-tarbiya jarayonidagi ishtirokiga ham alohida ahamiyat berilib, ularning uy sharoitida farzandlarining nutqini rivojlantirishni nazarda tutuvchi tavsiyalar berilgan.

Kalit so‘zlar: Koxlear implantatsiya, reabilitatsiya, protsessor, jarrohlik, protez, talaffuz, nutq, eshituv idroki, ijtimoiy moslashuv, operatsiy.

Eshitishida nuqsoni bo‘lgan bola reabilitatsiya jarayoniga qancha erta jalb qilinsa, uning ijtimoiy moslashuvi shuncha tez kechadi. I.V.Koroleva ushbu kategoriyaga mansub bolalarning ota-onalariga o‘z vaqtida psixologik yordam berish muhim ekanligini ta‘kidlaydi. Agar ota-onalarga psixologik to‘siqlarni yengib o‘tishga amaliy yordam berilsa, agar ular farzandlariga tibbiy yordam bilan bir qatorda korreksion-rivojlantiruvchi yordam kerakligini o‘z vaqtida anglab yetishsa, bu bolaning nutqni tushunish, nutq orqali muloqotga kirishish ko‘nikmalari erta shakllanadi.

Koxlear implantatsiya muammolari bilan chuqur shug‘ullanib kelayotgan olim I.V.Korolevaning ta‘kidlashicha, eshitishida nuqsoni bo‘lgan bolalarning ta‘lim-tarbiyasi uning oilasi bilan birgalikda uzviy ravishda olib borilishi lozim. Buning uchun ota-onalar avvalam bor koxlear implantatsiyali bolalar bilan olib boriladigan korreksion ishlarning tuzilishi, maqsadi, vazifalari haqida ma‘lumotga ega bo‘lishlari muhim ahamiyat kasb etadi. Bu ishlar koxlear implantatsiya bilan bog‘liq operatsiya o‘tkazilishidan oldin boshlanishi kerak. Bunda ota-onalar va yaqin qarindoshlarga avvalam bor implantatsiya bu jarrohlik aralashuvi ekanligini tushuntirish, implantatsiyaning funksiyasi haqida, koxlear implantatsiya moslamasi hamda uni ishlash prinsipi haqida to‘liq ma‘lumot berish kerak. Bundan tashqari, koxlear implantatsiyadan so‘ng nutq eshituv reabilitatsiyasining shart-sharoitlarini muhokama etish muhim.

Koxlear implantatsiya protsessori yoqilganidan so‘ng hamda keyingi reabilitatsiya davri vaqtida bolaning xulqida o‘zgarishlar kuzatilishiga ota-ona va yaqinlarini tayyorlash lozim. Boshida bola tovushlarga e‘tibor bermasligi, o‘jar bo‘lib qolishi, tez toliqib qolishi

mumkinligi haqida ota-onalarni ogoxlantirish kerak. Ba'zi hollarda bolaning ota-onasiga - metodik maslahatlar berish bilan bir qatorda konkret misollar ham keltirish katta samra berishi mumkin. Masalan, I.V.Koroleva bu borada koxlear implantanli farzandi bo'lgan va boshlang'ich bosqichdan o'tgan boshqa bir ota-onaning o'z farzandi bilan muloqotini video tasmlarda ko'rsatish va tahlil qilish katta yordam berishini aytib o'tgan. Shuningdek, I.V.Koroleva korreksion-reabilitasion ishda ota-onalarning bolada nutqiy idrokni rivojlantirish hamda talaffuzga o'rgatishning maxsus usul va vositalarini egallashlariga katta e'tibor qaratadi.

Ota-onalar bolaning eshituv qoldig'ini rivojlantirish, nutqning talaffuz tomonini shakllantirish bo'yicha ishlarni yaxshi olib bora olishlari kerak. Ota-onalarga ushbu qiyinchiliklarni yengib o'tishga yordam berishda shifokor, logoped, surdopedagog, psixologlar quyidagilarni amalga oshirishi lozim:

- ota-onalarga eshitish nuqsonini davolashga qaratilgan vositalar haqida, yo'qotilgan eshituvni eshitish apparati yoki koxlear implantatsiya yordamida kompensatsiyalashning zamonaviy imkoniyatlari haqida maksimal ma'lumotlar berish;
- bolani atrofidagi odamlarni tushunish va eshitish imkoniyatini chegaralanganligini inobatga olgan xolda ota-onani u bilan muloqot qilishga o'rgatish;
- ota-onalarni bola bilan mustaqil va tizimli ravishda shug'ullanishga o'rgatish;
- erta eshituv protezlarining muhimligini aniqlashtirish, koxlear implantatsiya yoki ijtimoiy adaptatsiyani kuchaytirish va ish qobiliyatlarini nazorat etishga o'rgatish;
- ota-onalarga bola bilan olib boriladigan surdopedagogning mashg'ulotlari va o'zlarining mashg'ulotlari, koxlear implantatsiyadan foydalanish natijalari darrov ko'rinmasligi, ularning sabrli bo'lishlari lozimligini tushuntirish kerak;
- ota-onalarga shunday muammosi bo'lgan, bolasi bilan faol shug'ullangan, maslahatlari bilan qo'llab quvvatlay oladigan boshqa ota-onalar bilan muloqot qilish imkonini yaratish, buning uchun bunday farzandi bor ota-onalar markazini tashkil qilish lozim;
- ota-onalarni o'z bolasini qanday bo'lsa, shundayligicha qabul qilish, uning har bitta, xatto eng kichik yutug'idan ham xursand bo'lishga da'vat etish kerak.

Ota-onalar bilan olib boriladigan ishda ko'rgazmalilikka rioya qilish juda muhim, zero yuz marta eshitgandan, bar marta ko'rgan yaxshiroq. Bunday hollarda ular surdopedagog, logoped, psixologga shaxsan murojat eta oladilar, u esa bola bilan o'tiladigan mashqlarni tushuntiradi, kerak bo'lsa ko'rsatib beradi.

Ota-onalar bilan ishlashning turlicha shakllaridan: maslahat-konsultatsiyalar (pedagoglarning guruh va yakka tartibdagi maslahatlari), anonim muloqot, ma'rifiy (trening, ma'ruza, davra suhbatlari, mavzuga oid muhokamalar) va amaliy tadbirlardan (ochiq mashg'ulotlar, bayram tadbirlari, bolalar bilan hamkorlikdagi faoliyat) foydalangan

holda ish olib boriladi. Ularda asosiy e'tibor uy sharoitida bolalar bilan olib borilishi lozim bo'lgan korreksion-rivojlantiruvchi ish tizimining yoritib berilishiga qaratiladi.

Ota-onalarning ta'lim-tarbiya jarayonidagi ishtirokiga ham alohida ahamiyat berilib, ularning uy sharoitida farzandlarining nutqini rivojlantirishni nazarda tutuvchi tavsiyalar tayyorlandi.

KI bolalarning nutqiy rivojlanish bosqichi eng sodda og'zaki nutq asosida amalga oshiriladi:

a) so'zlovchilar o'rtasida taqsimlangan savol-javob orqali;

b) vaziyatning mavjudligi;

v) me'yorida eshituvchi shaxslar nutqining ohangdorligini ta'minlovchi ovoz toni va imo-ishoralar orqali;

g) bayon etishni yengillashtiruvchi – to'liqsiz gap shaklining mavjudligi.

Sanab o'tilgan sharoitlarning mavjudligi KI bola nutqining takomillashishiga imkon yaratadi. KI bolaning bunday sharoitda ishtirok etishi, bir tomondan, ehtiyojlarini qondirishi uchun imkon bersa, ikkinchi tomondan, keyinchalik yuzaga keluvchi nisbatan kuchliroq talablarini qondirish uchun zarur bo'lgan nutqning rivojlanishiga samarali ta'sir ko'rsatadi. Koxlear implantatsiya operatsiyasi qancha erta amalga oshirilsa, bolaning nutqiy va ijtimoiy moslashuvi shuncha tezroq kechadi. Koxlear implantatsiya yordamida bola xatto past tovushlarni ham eshitadi, biroq unda nutqni egallash qobiliyatining yo'qligi kuzatiladi. Shuning uchun paydo bo'lgan eshituvni rivojlantirish hamda atrofdagi odamlar nutqini tushunishga qaratilgan nutq eshituv ko'nikmalarini rivojlantirish bo'yicha mashg'ulotlarning to'g'ri tashkil etilishi juda muhimdir.

Koxlear implantatsiya operatsiyasi qancha erta amalga oshirilsa, bolaning nutqiy va ijtimoiy moslashuvi shuncha tezroq kechadi. Koxlear implantatsiya yordamida bola xatto past tovushlarni ham eshitadi, biroq unda nutqni egallash qobiliyatining yo'qligi kuzatiladi. Shuning uchun paydo bo'lgan eshituvni rivojlantirish hamda atrofdagi odamlar nutqini tushunishga qaratilgan nutq eshituv ko'nikmalarini rivojlantirish bo'yicha mashg'ulotlarning to'g'ri tashkil etilishi juda muhimdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Королева И.В., Пудов В.И., Зонтова О.В. Реабилитация постлингвальных детей и взрослых с кохлеарными имплантатами // Дефектология – Москва, 2021. – № 5. – С.21-34.

2. Сатайева А.И. Кохлеарная имплантация как средство помощи глухим людям. - Воспитание и обучение детей с нарушениями развития, №1, 2008.